

Jakautuuko nuorten juominen kahtia?

SAKARI KARVONEN

Johdanto

Suomalaisten juomatavat ovat muutoksessa. Eläköityvien suurten ikäluokkien alkoholin käytöstä on oltu julkisuudessa huolissaan, ja myös työikäinen väestö käyttää kyselyjen mukaan alkoholia entistä tiheämmin (Helakorpi & al. 2009). Sen sijaan nuorten raittiuden on havaittu yleistyneen tällä vuosikymmenellä (Rimpelä & al. 2007; Metso & al. 2009).

Nuorten juomatapojen muutoksista saadaan nykyisellään tietoa useista tietojärjestelmistä. Pitkäaikaisimmat seurantatiedot tulevat 12–18-vuotiaita kuvaavasta Nuorten terveystapatutkimuksesta (NTTT) ja Aikuisväestön terveyskäyttämistutkimuksesta (AVTK), jonka nuorin ikäryhmä ovat 15–24-vuotiaat. NTTT:n tuoreimpien tietojen mukaan raittiiden osuus on yleistynyt 12–14-vuotiailla nuorilla jo vuodesta 1999 lähtien (Rimpelä & al. 2007). 14-vuotiaista raittiita on jo 60 prosenttia ja 16-vuotiaista noin neljännes. Tutkimuksen mukaan myös toistuva alkoholin käyttö ja humalajuominen ovat edelleen vähentyneet. Kuitenkin 18-vuotiaiden poikien humalajuominen sen sijaan ei ole viime vuosina vähentynyt. Heistä viikoittain tosi humalaan juovia oli vuonna 2007 edelleen 12 prosenttia. Sen sijaan AVTK:n mukaan niiden 15–24-vuotiaiden miesten osuus, jotka eivät ole käyttäneet alkoholia viimeksi kuluneen vuoden aikana, on tällä vuosikymmenellä kasvanut, tämänikäisten naisten osuus taas on pysynyt viime vuodet vakaana (Helakorpi & al. 2009).

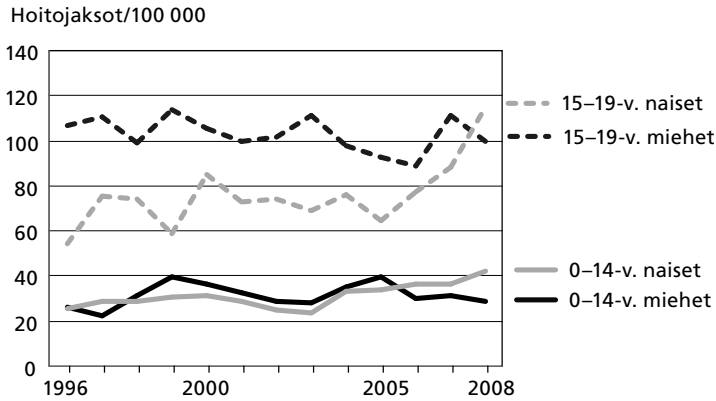

Tutkimustyöskentelyni mahdollistui saatuani kutsun Turning Point Alcohol & Drug Centreen Melbourneen vierailuvaksi tutkijaksi keväällä 2009, mistä olen kiitollinen yksikön johtajalle professori Robin Roomille. Lisäksi haluan kiittää Raili Lindgreniä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Hyvinvoinnin ja terveyden tietovarannot -yksiköstä. Hän toimitti ystävällisesti hoitoilmoitusjärjestelmän tiedot.

Nämä ja muut nuorten juomatapojen muutoksista kertovat tiedot ovat antaneet aihetta arvelta juomisen olevan jakautumassa kahtia (esim. STM 2006). Tämän niin sanotun polarisaatiohypoteesin mukaan olisi niin, että samaan aikaan kun osa nuorista pidättäytyy alkoholista joko kokonaan tai rajaa alkoholin harvoihin poikkeustilanteisiin, osalla nuorista kulutus saattaisi jopa kasvaa tai muuttua entistä riskialttiimmaksi. Laajat, pitkäkestoiset seurantajärjestelmät, kuten NTTT ja AVTK, kuvaavat kuitenkin juomatapoja vain niukasti, joten niiden perusteella saadaan vajavainen kuva juomisen muutoksista ja niihin liittyvistä tekijöistä.

Kyselytietojen ohella alkoholin käytön muutoksista kertoo haittojen kehitys. Hoitoilmoitusjärjestelmään kertyy tietoa alkoholiin liittyvistä hoitojaksoista. Alkoholiehtoisten hoitojaksojen kehitys nuorilla esitetään kuviossa 1. Sen mukaan alkoholiehtoiset hoitojaksot, tavallisimmin alkoholin aiheuttama päihtymystila ja alkoholimyrkytys, ovat vuodesta 1996 lähtien säilyneet lapsilla ja nuorilla jokseenkin ennallaan lukuun ottamatta 15–19-vuotiaita tyttöjä, joiden hoitojaksot ovat yleistyneet selvästi vuosina 2005–2008. Hoitojaksot olivat vuonna 2008 ensimmäistä kertaa yleisempiä 15–19-vuotiailla tytöillä (98 jaksoa) kuin pojilla (85). Hoitojärjestelmän tiedot kuvaavat kuitenkin vain äärimmäistä päätä alkoholin käytön jatkumolla, mutta nämä tiedot viittaisivat siihen, että samaan aikaan kun raittius yleistyy, yleistyvät myös alkoholin käytön vakavat terveyshaitat. Näidenkään tietojen pohjalta ei vielä tiedetä sitä, mihin tekijöihin mahdollinen polarisoituminen ankkuroituu.

Näitä tietoja yksityiskohtaisemmin nuorten pähteiden käyttöä on seurattu Eurooppalaisen koululaistutkimuksen (ESPAD) avulla. Sen tuoreimmat tulokset viittaavat siihen, että raittius on vähentynyt tasaisesti riippumatta nuoren asuinalueesta, asuinpaikan kaupunkimaisuudesta tai

Kuvio 1. Alkoholisairauksien hoitojaksot (100 000 vastaavanikäistä kohden) 0–19-vuotiailla tytöillä ja pojilla vuosina 1996–2008.

vanhempien koulutustaustasta niin, että vuonna 2007 erot ovat merkittävästi tasoittuneet (Ahlström & al. 2008). Vastaavia tuloksia on raportoitu myös tutkimuksen kansainvälisestä osasta. Sen mukaan alkoholin käyttö on vähentynyt Suomen lisäksi Tanskaa lukuun ottamatta (ei vertailutietoa) muissa Pohjoismaissa ja myös muun muassa Isossa-Britanniassa, Sveitsissä ja Alankomaissa (Hibell & al. 2009, 128–131). Kun tarkastellaan edeltävänä vuonna raittiuden osuutta, nousua on myös Bulgariassa, Kreikassa, Irlannissa, Liettuassa ja Venäjällä, josta tosin tietoja on vain Moskovasta (mts. 364).

Suomen osalta tutkijat ovat havaitsevat myös merkkejä kahtia jakautumisesta siinä, että raittius on lisääntynyt lähinnä niiden nuorten keskuudessa, joiden vanhemmilla on korkeakoulututkinto (Ahlström & al. 2008). Koulutustustan mukainen ero ei kuitenkaan ollut suuren suuri – vuonna 2007 vain muutama prosenttiyksikkö – mutta tätä aiemmin vanhempien koulutusryhmän mukaiset erot ovat olleet vähäisiä ja tutkijoiden mielestä ”tulos viittaa siihen, että mahdollisesti kyseessä olisi polarisaatio”.

Polarisaatio-oletuksen tueksi on siis jonkin verran näyttöä, mutta kovin systemaattisesti sitä ei ole tutkittu. Polarisaatio on lisäksi verraten monimerkityksinen termi, joten aivan selvää ei ole, missä suhteessa kahtia jakautumista tapahtuisi (esim. Myllyniemi 2007, 8). Juomatavan mukaisen jakautumisen ohella polarisaatio voi liittyä joihinkin muihin ominaisuuksiin. Tavallisimmin sillä tarkoitetaan sosiaalisen taustan mukaista jakautumista, johon on viitattu myös luokkapolarisaation käsitteellä (Paschall & al. 2000). Siinä on toisin sanoen kysymys siitä, että vaikka juo-

matapa sinänsä ei muuttuisi, esimerkiksi raittius saattaa yhdistyä entistä voimakkaammin johonkin sosiaaliseen ominaisuuteen. Juuri tästä on kysymys Salme Ahlströmin ja kumppaneiden (2008) havainnossa koulutusryhmien mukaisten raittiuserojen kasvusta.

Elämäntyyli-polarisaation käsite puolestaan lähtee ajatuksesta, että nuorisokulttuuriset erottelut perustuvat pikemminkin elämäntyyliin ja vapaa-aivanviettopojen eroihin kuin sosiaaliseen taustaan sinänsä (esim. Karvonen & al. 2001). Tällöin kyse voi olla niin juomatavan yhdistymisestä johonkin yleiseen elämäntyyliin kuin esimerkiksi päihteiden tai muun terveyteen liittyvän käyttäytymisen kasautumisesta.

Jaana Lähteenmaa (2007) on äskettäin eritelty raittiuden yleistymisen mahdollisia taustatekijöitä tavalla, jonka pohjalta voidaan täsmentää oletuksia myös kahtia jakautumisen luonteesta elämäntyylin mukaan. Lähteenmaa pohtii muun muassa sitä mahdollisuutta, että kyse olisi ajankäyttöön liittyvästä muutoksesta. Kun kilpailevia vapaa-ajankäytön muotoja on yhä enemmän ja kun nuorten harrastukset muuttuvat yhä strukturoidummiksi, heillä ei välttämättä ole enää riittävästi aikaa investoitavaksi alkoholin hankkimiseen ja kuluttamiseen samassa määrin kuin aiemmin. Tämän mukaan siis aktiivinen harrastaminen yhdistyisi entistä voimakkaammin raittiuteen ja vastaavasti alkoholin käytön ja vähemmän strukturoidun vapaa-aivan vieton yhteys voimistuisi ajan myötä.

Päihteiden käytön kasautumiseen viittaava hypoteesi puolestaan lähtee ajatuksesta, että tottumusten harvinaistuessa niihin tarttuu sosiaalinen leima. Tupakointi näyttää jo saaneen etenkin nuorten keskuudessa tiettyä kielteistä auraa. Vuo-

den 2005 NTTTT-kyselyssä 73 prosenttia 14-vuotiaista pojista ja 67 prosenttia samanikäisistä tytöistä oli ainakin jokseenkin samaa mieltä väittämästä ”Tupakointi on luusereiden puuhaa” (Rimpelä & al. 2005). Kun tupakointi ja alkoholin käyttö ovat yksilötasolla voimakkaasti yhteydessä, vastaava leimaavuus saattaisi siirtyä alkoholiinkin. Lähteenmaa (2007) viittaa myös siihen, että nuorisokulttuurin sisään on kehittynyt alkoholikielteisyyttä, joka rapauttaa humalan ja alkoholin arvostusta.

Lisäksi yleisen hyvinvoinnin alueellisesta jakautumisesta kertovan tutkimuksen pohjalta on muotoiltavissa aluepolarisaatio-oletus. Yleinen hyvinvointi näyttää entistä voimakkaammin jakautuvan maantieteellisesti niin, että kasautuvaa huono-osaisuutta keskittyy etenkin Itä- ja Pohjois-Suomen maaseutualueille (Kauppinen & Karvonen 2009). Vaikka hyvinvoinnin alueellinen kuva on moniulotteinen, sen yksi piirre näyttää olevan ”perinteisten” alueellisten jakojen palautuminen. Alkoholin käytössä perinteinen jakolinja on piirtynyt kosteamman kaupungin ja raittiimman maaseudun välille, joten tämän erotelun voi olettaa nyt hahmottuvan uudelleen.

Tämän tutkimuksen tarkoitus on eritellä 1990-luvun puolestavälistä alkaen kertyneen ESPAD-aineiston avulla edellä luonnosteltuja hypoteeseja nuorten juomatapojen ajallisesta muutoksesta ja siihen liittyvistä tekijöistä. Ensiksi tutkitaan alkoholin käytön eri muotojen yhteyttä sosiaaliseen taustaan ja tämän jälkeen sitä, onko muutoksissa viitteitä kahtia jakautumisesta sosiaalisen taustan (luokkapolarisatio), vapaa-ajan vieton tai muiden päihteiden käytön (elämäntyyli-polarisatio) tahi asuinalueen (aluepolarisaatio) mukaan. Luokka- ja aluepolarisaatiota tutkitaan analysoimalla ajallisen muutoksen yhteisvaihdelua sosiaalisen taustan kanssa ja elämäntyyli-polarisaatiota tarkastelemalla muutosta alkoholin käytön ja vapaa-ajan vieton sekä päihteiden käytön yhteyksissä.

Aineisto ja menetelmät

Eurooppalainen koululaistutkimus (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, ESPAD) on toteutettu vuodesta 1995 lähtien neljän vuoden välein noin kolmessakymmenessä Euroopan maassa (Hibell & al. 2009). Viimeisin, vuoden 2007 aineistonkeruu kattoi vuonna 1991 syntyneet, 16-vuotiaat koululaiset 35 maasta. Tut-

kimuksessa kartoitetaan alkoholin ja muiden päihteiden käyttöä sekä niihin liittyviä tekijöitä.

Aineisto kerättiin kaksivaiheisena ositettuna ryväosantana. Suomi jaettiin NUTS2-aluejaon mukaisesti ositteisiin ja lisäksi pääkaupunkiseutu muodosti oman ositteensa. Ositteista valittiin satunnaisesti koulut ja kustakin koulusta satunnaisesti yksi luokka. Oppilaat vastasivat lomakkeeseen yhden koulutunnin aikana valvotuissa oloissa, luottamuksellisuus taaten.

Vastanneiden osuus on kaikkina kyselykertoina ollut hyvä, yli 90 prosenttia, ja vastanneiden määrät ovat vaihdelleet 2 000:n ja 3 000:n välillä muina kertoina paitsi viimeisimmässä kyselyssä, jolloin otoskokoa kasvatettiin niin, että vastanneita oli yli 5 000. Asetelma ja aineistot on kuvattu tarkemmin hankkeen perusraportissa (Metso & al. 2009).

Muuttujat

Nuorten juomatapaa mitattiin neljän alkoholin käytön tiheyttä ja runsautta kuvaavan muuttujan avulla. Raittiuden osalta tarkasteltiin niiden osuutta, jotka eivät olleet käyttäneet alkoholia edeltävän vuoden aikana, ja niiden osuutta, jotka olivat vältäneet juomista edeltävän kuukauden aikana. Alkoholin käytön useutta tiedusteltiin kysymällä: ”Milloin viimeksi joit alkoholia?” Raittiutta kuvaavat mittarit perustuivat tähän kysymykseen annettuihin vastauksiin. Edeltävänä vuonna raittiina olleita oli 16-vuotiaista pojista 25 prosenttia ja tytöistä 22 prosenttia. Viimeiset 30 päivää raittiina olleita oli vastaavasti 54 ja 51 prosenttia vuoden 2007 vastaajista.

Raittiuden ohella tarkasteltiin alkoholin käytön runsautta. Niistä, jotka olivat edeltävänä kuukautena käyttäneet alkoholia, tutkittiin oman arvionsa mukaan vähintään kerran humalassa oleiden osuutta. Nuorilta kysyttiin, kuinka monta kertaa he ovat olleet humalassa viime 30 päivän aikana. (”Kuinka monta kertaa olet ollut niin humalassa, että olet esimerkiksi horjunut kävellessäsi, puhunut sammaltaen, oksentanut tai et ole muistanut tapahtumia seuraavana päivänä?”)

Lisäksi analysoitiin niiden osuutta, jotka viime juomakerralla olivat juoneet vähintään kuusi alkoholiannosta. Laskelma perustui kysymysarjaan, jossa kysyttiin viime juomakertana juodun alkoholin laatua (”Muistele päivää, jolloin viimeksi joit alkoholia. Mitä seuraavista juomis-

ta joit silloin?”) ja juotujen juomien määriä (viisi kysymystä: ”Jos joit olutta / siideriä / lonkeroa tai limuviinaa / viiniä / väkeviä juomia tuona päivänä, kuinka paljon joit”). Kaikkiin kysymyksiin oli kuusi strukturoitua vaihtoehtoa.

Nuorten sosiaalista taustaa kuvasivat tiedot vanhempien koulutuksesta (”Mikä on isäsi / äitisi korkein koulutusaste?”), perheen toimeentulosta (”Kuinka hyvin perheesi tulee taloudellisesti toimeen verrattuna muihin suomalaisiin perheisiin?”), perhemuodosta (”Ketkä asuvat samassa taloudessa kanssasi?”) sekä nuoren käyttövarojen määrästä (”Kuinka paljon rahaa VIIKOSSA käytät yleensä sellaisiin henkilökohtaisiin menoihin, joista voit itse päättää?”). Lisäksi otoksesta saatiin tieto asuinpaikasta, jonka perusteella muodostettiin kaupunkimaisuutta ja asuinalueita koskevat muuttajat. (Muuttajien luokittelut ks. taulukko 1 jäljempänä, jakaumat ks. Metso & al. 2009.)

Harrastuksia kysyttiin lomakkeessa yhdellä kysymyksellä: ”Kuinka usein (jos koskaan) teet seuraavia asioita?”, johon oli vuonna 2007 kahdeksan osiota. Osiot ovat kuitenkin vuosien mittaan hieman vaihdelleet, joten koko seurantajakson kattavista tiedoista analysoitiin vain osiot ”Harrastan muuta (soitan, laulan, piirrän, kirjoitan, tms.)” sekä ”Käyn illalla ulkona ystävien kanssa (diskossa, kahvilassa, juhlissa tms.)”. Harrastamista kuvaavaa osiota käytettiin mittaamaan aktiivista, strukturoitua harrastustoimintaa, kun ulkona käymistä kuvaavan osion ajateltiin liittyvän vähemmän strukturoitua, kaveripiiriin suuntautuvaa sosiaalista elämäntyyliä.

Päihteiden kasautumista analysoitiin tarkastelemalla alkoholin käytön yhteyttä tupakointiin, kannabiksen (”marihuana tai hasis [kannabis]”) käyttöön, haisteltavien aineiden (”jokin haisteltava aine [liima, liuottimet tms.]”), rauhoittavien aineiden (”päihteenä... rauhoittavia tai unilääkkeitä ilman lääkärin määräystä”) ja amfetamiinin käyttöön. Kunkin tottumuksen useutta kysyttiin samalla tavoin strukturoidulla kysymyksellä: ”Kuinka monta kertaa olet käyttänyt...?” Vastausvaihtoehtoja oli seitsemän, pienimpänä ”Kertoja 0” ja suurimpana ”40 tai enemmän”. (Ks. myös Metso & al. 2009.)

Menetelmät

Kuvailevien taulukointien lisäksi nuorten juomatapojen muutoksia analysoitiin logistisen regressioanalyysin avulla, jossa selitettävänä oli kunkin juomismuutuja vuorollaan. Analyysit tehtiin erikseen tytöille ja pojille, sillä aiemmat analyysit viittasivat jo siihen, että alkoholin käytön ajallinen muutos on ollut jonkin verran erilaista eri sukupuolilla (Metso & al. 2009). Sosiaalista taustaa ja asuinalueita koskevissa analyyseissä (”luokka- ja aluepolarisaatio”) vakioitiin ensin sosiaalinen tausta sekä aluetiedot ja tämän jälkeen tutkittiin kunkin sosiaalista taustaa ja aluetta kuvaavan muuttujan yhteisvaihtelun merkitsevyyttä kyselyvuosimuuttujan kanssa. Tarkoitus oli siis tutkia sitä, vaihteleeko alkoholin käytön ajallinen muutos eri sosiaaliryhmissä tilastollisesti merkitsevästi sen jälkeen, kun sosiaaliryhmien välinen ero itessään on mallissa otettu huomioon.

Korrelaatioanalyysillä tarkasteltiin puolestaan elämäntyyliä koskevaa polarisaatiota. Analyysissä tutkittiin, onko juomatapamuuttajien yhteys toisaalta vapaa-ajan käyttöön, toisaalta muiden päihteiden käyttöön muuttunut seurantajakson aikana. Pearsonin korrelaatiokerroin laskettiin alkuperäisistä (dikotomisoinnasta) alkoholin käytön useutta ja humalaa koskevista muuttujista, jotta kaikki juomista koskeva informaatio saatiin hyödynnettyä.

Korrelaatioanalyysillä tarkasteltiin puolestaan elämäntyyliä koskevaa polarisaatiota. Analyysissä tutkittiin, onko juomatapamuuttajien yhteys toisaalta vapaa-ajan käyttöön, toisaalta muiden päihteiden käyttöön muuttunut seurantajakson aikana. Pearsonin korrelaatiokerroin laskettiin alkuperäisistä (dikotomisoinnasta) alkoholin käytön useutta ja humalaa koskevista muuttujista, jotta kaikki juomista koskeva informaatio saatiin hyödynnettyä.

Tulokset

Alkoholin käyttöä selittävät tekijät

Nuorten alkoholin käytön muutokset on kuvattu jo hankkeen aiemmissa julkaisuissa. Niiden mukaan niin edeltävän kuukauden mittainen kuin vuoden kestänyt raittius alkoivat yleistyä vuoden 1999 jälkeen (Ahlström & al. 2008; Metso & al. 2009). Samaan aikaan alkoi humalaa juominen vähentyä, samoin kuin runsas, vähintään kuusi kerta-annosta sisältänyt juominen. Yksinkertaisuuden vuoksi tätä kutsutaan jatkossa runsaaksi kertakulutukseksi. Pojat olivat muutoksen edelläkävijöitä ja tytöt seurasivat heitä hieman myöhemmin. Myös juomalajeittain tarkastellen kaikkien lajien juominen vähentyi, lukuun ottamatta long drink -juomia, joihin luetaan kyselyssä myös erilaiset juomasekoitteet (”limuviinat”). Niitä juoneiden osuus kasvoi hieman sekä tytöistä että pojista vuodesta 2003 vuoteen 2007.

Alkoholin käytön muutosta selitettiin monimuuttujamallilla, jossa otettiin huomioon nuoren sosiaalinen tausta ja asuinalue. Sen mukaan vähintään vuoden kestänyttä raittiutta selitti sekä tytöillä että pojilla päävaikutusmallissa tilas-

Taulukko 1. Raittiutta selittävä logistinen regressiomalli

	VUODEN RAITTIUS						30 PÄIVÄN RAITTIUS					
	Tytöt			Pojat			Tytöt			Pojat		
	95 % luottamusväli			95 % luottamusväli			95 % luottamusväli			95 % luottamusväli		
	OR	Ala- raja	Yläraja	OR	Ala- raja	Yläraja	OR	Ala- raja	Yläraja	OR	Ala- raja	Yläraja
Perhe- muoto	p<0,001			p<0,001			p<0,001			p<0,001		
Yksin- huoltaja	1			1,000			1			1		
Ydinperhe	1,352	1,093	1,673	1,393	1,115	1,741	1,267	1,084	1,479	1,375	1,162	1,628
Uusperhe	,790	,572	1,092	,820	,591	1,137	,827	,662	1,034	,816	,644	1,034
Vanhem- pien kou- lutus	P=0,237			,111			p=0,217			,065		
Korkea	1			1,000			1,000			1		
Perus	1,077	,869	1,335	1,091	,880	1,353	1,148	,971	1,358	1,117	,938	1,331
Keski	,926	,763	1,124	,906	,752	1,092	1,043	,895	1,216	,944	,810	1,101
Koulume- nestys	p<0,001			p<0,001			p<0,001			p<0,001		
Huono	1			1,000			1,000			1		
Tyydyttävä	,993	,740	1,334	1,263	1,026	1,554	1,276	1,045	1,557	1,424	1,221	1,661
Hyvä	1,593	1,215	2,089	1,627	1,319	2,007	1,636	1,351	1,982	1,605	1,364	1,888
Erinomai- nen	2,214	1,702	2,880	2,139	1,719	2,661	2,631	2,179	3,178	2,417	2,021	2,891
Asuinalue	p<0,001			p<0,001			p=0,237			,342		
PKS	1,000			1			1			1		
Muu Etelä- Suomi	1,025	,800	1,313	,928	,735	1,173	1,020	,853	1,221	1,059	,881	1,273
Länsi- Suomi	1,259	,976	1,623	1,118	,877	1,425	1,114	,924	1,343	1,160	,954	1,410
Itä-Suomi	1,342	1,007	1,787	1,161	,885	1,523	1,102	,887	1,370	1,187	,953	1,478
Pohjois- Suomi	1,912	1,456	2,511	1,616	1,239	2,107	1,242	1,000	1,542	1,202	,961	1,503
Kunta- muoto	P=0,807			,160			p=0,507			,002		
Kaupunki	1,000			1			1,000			1		
Maaseutu	1,023	,853	1,227	,880	,736	1,052	,952	,825	1,100	,802	,694	,925
Käyttö- varat	p<0,001			p<0,001			p<0,001			p<0,001		
Ylin kvintiili	1,000			1			1			1		
Alin kvintiili	3,240	2,522	4,164	3,917	3,084	4,975	2,887	2,366	3,522	3,310	2,705	4,050
2. kvintiili	2,134	1,689	2,695	2,763	2,199	3,472	2,008	1,691	2,384	2,343	1,956	2,806
3. kvintiili	1,704	1,350	2,151	1,679	1,340	2,104	1,749	1,484	2,062	1,751	1,487	2,061
4. kvintiili	1,249	,968	1,611	1,405	1,107	1,782	1,221	1,025	1,455	1,130	,953	1,340
Kysely- vuosi	p<0,001			p<0,001			p<0,001			p<0,001		
	1,329	1,235	1,429	1,317	1,227	1,413	1,286	1,217	1,358	1,243	1,176	1,313

tollisesti merkitsevästi perhemuoto, koulumenes-
tys, käyttövarojen määrä sekä asuinalue (tauluk-
ko 1). Mallin mukaan raittius oli ydinperheis-
sä kasvavilla yleisempää kuin muissa perhemuo-
doissa. Raittius myös yleistyi koulumenes-
tyksen

myötä ja väheni käytettävissä olevien rahojen kas-
vaessa. Lisäksi raittius oli yleisempää molemmil-
la sukupuolilla Pohjois-Suomessa, tytöillä myös
Itä-Suomessa, kuin pääkaupunkiseudulla. Muut
alueet eivät poikenneet tilastollisesti merkitseväs-

ti toisistaan. Vuoden jatkunut raittius oli lisäksi yleistynyt kyselyjakson aikana, mikä havaittiin jo kuvailevista tiedoista. Päävaikutusmallin mukaan kasvua oli reilu 30 prosenttia kyselykerrasta toiseen eikä muutos siis selittynyt nuorten sosiaalisen taustan muutoksista tutkimusaikana.

Edeltävänä kuukautena alkoholista pidättäytymistä selittivät samat tekijät kuin vuoden raittiutta (taulukko 1). Poikkeus oli asuinalue, jolla ei ollut suurta merkitystä edeltävän kuukauden raittiuden selittäjänä. Sen sijaan perherakenne, koulu-

menestys ja käytettävissä olevan rahan määrä olivat samalla tavoin yhteydessä edeltävän kuukauden mittaiseen raittiuteen kuin vuoden mittaiseenkin. Päävaikutusmallissa kyselyvuosi oli jatkuvana muuttujana ja sen mukaan raittius yleistyi noin neljänneksellä (pojilla OR=1,24, tytöillä 1,29) kyselykerrasta toiseen ja muutos oli tilastollisesti merkitsevä senkin jälkeen kun sosiaalinen tausta oli vakioitu.

Humalassa olleiden osuutta tarkasteltiin vain niiden keskuudessa, jotka olivat edeltävän kuu-

Taulukko 2. Humalaa ja runsasta kertakulutusta selittävä logistinen regressiomalli.

	Humala						Annosmäärä +6					
	Tytöt			Pojat			Tytöt			Pojat		
	95 % luottamysväli			95 % luottamysväli			95 % luottamysväli			95 % luottamysväli		
	OR	Ala- raja	Yläraja	OR	Ala- raja	Yläraja	OR	Ala- raja	Yläraja	OR	Ala- raja	Yläraja
Perhemuoto	p<0,001			,065			p<0,001			p<0,001		
Yksinhuoltaja	1,00			1,00			1,00			1,00		
Ydinperhe	,736	,562	,965	,686	,499	,943	,737	,625	,870	,705	,588	,846
Uusperhe	1,626	1,071	2,468	,768	,504	1,171	1,067	,851	1,337	1,056	,822	1,356
Vanhempien koulutus	,300			,018			,551			,610		
Korkea	1,00			1,00			1,00			1,00		
Perus	1,161	,876	1,539	,681	,491	,945	1,034	,855	1,251	,907	,747	1,101
Keski	,971	,750	1,256	,666	,499	,888	1,094	,917	1,305	,955	,804	1,133
Koulu- menestys	p<0,001			p<0,001			p<0,001			p<0,001		
Huono	1,00			1,00			1,00			1,00		
Tyydyttävä	,521	,359	,757	,664	,496	,889	,622	,513	,756	,646	,548	,762
Hyvä	,413	,288	,593	,359	,267	,482	,465	,384	,564	,398	,332	,476
Erinomainen	,239	,167	,343	,298	,213	,417	,323	,266	,394	,311	,253	,382
Asuinalue	,030			,105			,238			,419		
PKS	1,00			1,00			1,00			1,00		
Muu Etelä-Suomi	1,034	,763	1,399	1,153	,828	1,607	,988	,812	1,203	,902	,737	1,105
Länsi-Suomi	1,055	,765	1,454	1,359	,948	1,947	,992	,808	1,217	1,026	,827	1,272
Itä-Suomi	1,349	,920	1,979	1,455	,969	2,183	1,199	,943	1,524	1,045	,819	1,334
Pohjois-Suomi	1,702	1,140	2,543	,933	,626	1,390	1,159	,907	1,482	,895	,694	1,156
Kuntamuoto	,013			,479			,932			p<0,001		
Kaupunki	1,00			1,00			1,00			1,00		
Maaseutu	,734	,575	,937	,912	,706	1,177	,993	,845	1,168	1,340	1,142	1,572
Käyttövarat	p<0,001			p<0,001			p<0,001			p<0,001		
Ylin kvintiili	1,00			1,00			1,00			1,00		
Alin kvintiili	,441	,314	,619	,387	,265	,565	,413	,326	,524	,255	,202	,322
2. kvintiili	,546	,407	,732	,423	,304	,588	,461	,381	,559	,355	,289	,435
3. kvintiili	,689	,522	,911	,583	,435	,782	,511	,428	,609	,502	,421	,600
4. kvintiili	,819	,607	1,104	,829	,608	1,129	,744	,622	,889	,740	,618	,888
Kyselyvuosi	p<0,001			p<0,001			p<0,001			p<0,001		
	,754	,681	,836	,651	,584	,727	,880	,828	,936	,707	,664	,752

Taulukko 3. Sukupuolivakioidut osakorrelaatiot: harrastukset ja juominen

Harrastaa soittoa, laulua, piirtämistä, kirjoittamista tms.	1995	1999	2003	2007
Alkoholin käyttö edeltävänä vuonna	-0,07	-0,06	-0,08	-0,06
Alkoholin käyttö edeltävässä kuussa	-0,04	-0,06	-0,06	-0,05
Kertakulutuksen määrä	-0,14	-0,11	-0,10	-0,10
Humalassa edeltävässä kuussa (vain juovista)	-0,08	-0,06	-0,09	-0,12
Ulos diskoihin ym,				
Alkoholin käyttö edeltävänä vuonna	0,47	0,42	0,45	0,37
Alkoholin käyttö edeltävässä kuussa	0,40	0,39	0,41	0,32
Kertakulutuksen määrä	0,38	0,39	0,43	0,36
Humalassa edeltävässä kuussa (vain juovista)	0,39	0,38	0,42	0,33

kauden aikana käyttäneet alkoholia. Humaltumiseen yhteydessä olevat tekijät vaihtelivat sukupuolen mukaan (taulukko 2). Molemmilla sukupuolilla humaltuminen oli yleisintä huonosti koulussa menestyvillä sekä niillä, joilla on paljon rahaa käytettävissään. Lisäksi ydinperheessä kasvavat joivat muita harvemmin humalaan. Tyttöillä humaltuminen oli kuitenkin yleisintä uusperheissä kasvavilla, pojilla puolestaan humaltuminen oli yhteydessä vanhempien koulutukseen siten, että pisimmälle koulutettujen vanhempien lapset humaltuivat yleisimmin. Tyttöillä lisäksi asuinpaikalla oli merkitystä, sillä pohjoissuomalaiset ja kaupunkilaisystävät humaltuivat yleisemmin kuin muualla Suomessa asuvat ja maalaistyöt. Humaltuminen oli kuitenkin vähentynyt tilastollisesti merkitsevästi niin tyttöillä kuin pojilla tutkimusjakson aikana.

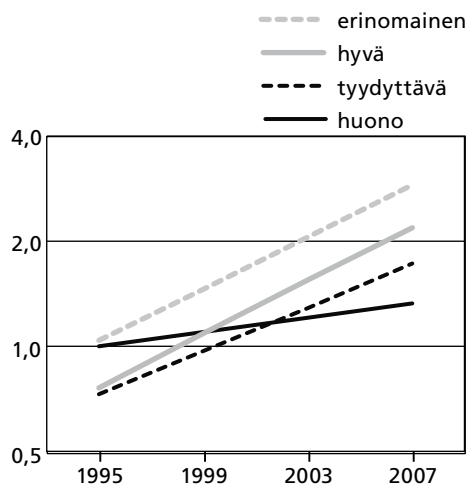
Alkoholin runsas kertakäyttö oli yhteydessä perherakenteeseen, koulumenestykseen ja käyttövaroihin (taulukko 3). Runsas kertakäyttö oli yleisempää uus- ja yksinhuoltajaperheissä kuin ydinperheissä kasvavilla, ja se yleistyi käyttövarojen kasvaessa ja koulumenestyksen huonontuessa. Pojilla runsas kertakäyttö oli lisäksi yhteydessä asuinpaikan kaupunkimaisuuteen. Kaupunkilaispojilla runsas kertakäyttö oli harvinaisempaa kuin maalaispojilla. Runsas kertakäyttö väheni tilastollisesti merkitsevästi eikä muutosta selittänyt nuorten sosiaalisen taustan muutos.

Alkoholin käytön ajallinen muutos: luokka- ja aluepolarisaatio

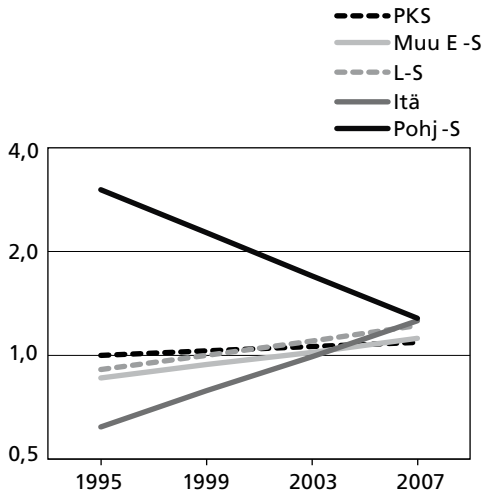
Ajallisen muutoksen yhteyttä sosiaaliseen taustaan testattiin lisäämällä päävaikutusmalliin ajallisen muutoksen ja taustamuuttujan yhteisvaihtelua kuvaava termi. Kuvioihin 2–5 on tiivistet-

ty olennaisimmat ajalliset muutokset. Vuoden mittaisen raittiuden muutos vaihteli asuinalueittain ja käyttövarojen mukaan tytöillä, pojilla vain koulumenestyksen mukaan (kuvio 2). Myös edeltävän kuukauden raittiuden muutos oli yhteydessä sekä tytöillä että pojilla käyttövaroihin ja tytöillä lisäksi asuinalueeseen (kuvio 2).

Vuoden mittainen raittius yleistyi nopeimmin hyvin tai erinomaisesti koulussa menestyvien poikien keskuudessa, jotka muutenkin olivat muita raittiimpia (kuvio 2). Raittiuserot ovat siis pojilla kasvaneet. Tyttöjen keskuudessa raittius yleistyi hitaimmin niillä tytöillä, joilla käyttövaroja oli eniten. Kun raittius oli tässä ryhmässä harvinaisinta, tulos viittaa käyttövarojen mukaisten erojen kasvuun, etenkin kun vastaava yhteys havait-

Kuvio 2. Edeltävän vuoden raittius (OR) pojilla koulumenestyksen mukaan.

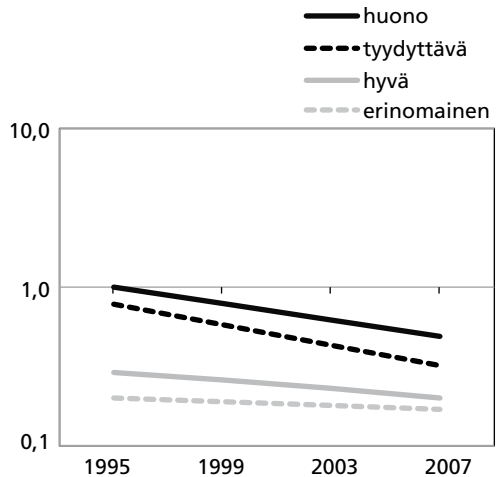

Kuvio 3. Edeltävän kuukauden raittius (OR) tyttöillä asuinalueen mukaan.

tiin myös edeltävän kuukauden raittiuden muutoksessa. Tosin keskikvintiili ei poikennut merkittävästi ylimmän kvintiilin trendistä. Pojilla edeltävän kuukauden raittiuden kasvu oli muita nopeampaa alimmassa ja toiseksi alimmassa kvintiilissä.

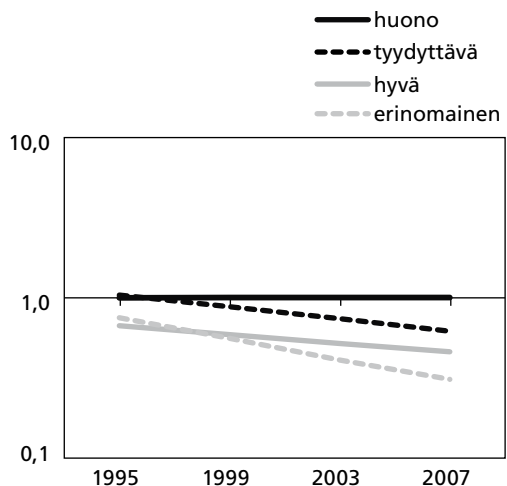
Alueella oli yhteydessä vain tyttöjen raittiuden muutoksiin. Vuoden jatkunut raittius oli pääkaupunkiseutuun verrattuna vähentynyt Länsi- ja Pohjois-Suomessa (kuvio 3). Edeltävän kuukauden raittius puolestaan oli yleistynyt Itä-Suomessa ja Pohjois-Suomessa taas vähentynyt. Pääpiirteissään tulos viittaa alueellisten erojen kaventumiseen sillä raittius on Pohjois-Suomen tytöillä ollut muuta maata yleisempää. Vaikka kyse on suhteellisista muutoksista, trendi näkyy myös absoluuttisissa osuuksissa. Pohjois-Suomen tyttöjen keskuudessa raittiiden osuus oli vähentynyt 1990-luvun puolivälin 27 prosentista 20:een vuonna 2007. Samaan aikaan raittiiden tyttöjen osuus oli kasvanut pääkaupunkiseudulla neljästä 11 prosenttiin.

Humaltumisen väheneminen vaihteli tytöillä vain käyttövarojen mukaan siten, että humalajuominen väheni nopeimmin toiseksi alimmassa kvintiilissä. Pojilla vastaavasti runsas kertakulutus väheni nopeimmin toisessa ja keskikvintiilissä. Kokonaisuutena kuitenkin käyttövarojen mukaiset erot muuttuivat verraten vähän, joskin muutokset menivät eri suuntiin. Tyttöillä käyttövaraerot pikemminkin kaventuivat, kun ne pojilla olivat kasvamaan päin.

Kuvio 4. Runsa kertakulutus (OR) koulumenestyksen mukaan pojilla.

Runsaan kertakulutuksen muutos vaihteli lisäksi koulumenestyksen (kuvio 4 ja 5) ja tytöillä myös asuinpaikan kaupungistumisen mukaan. Pojilla runsas kertakulutus väheni muita hitaammin niillä, jotka menestyivät koulussa parhaiten (kuvio 4). Ero oli verraten pieni, mutta suuntana on ollut koulumenestyksen mukaisten erojen kaventuminen kertakulutuksessa. Tyttöillä taas tässä ryhmässä vähentyminen on ollut muita nopeampaa, joten koulumenestyksen mukaiset erot ovat jopa kasvaneet (kuvio 5). Kertakäytön yleistymisen maalaistytöiden joukossa sen sijaan on mer-

Kuvio 5. Runsa kertakulutus (OR) koulumenestyksen mukaan tytöillä.

kinnyt kaupunkimaisuuden mukaisten erojen kaatoamista ajan myötä.

Yhteenvetona mallinnusten tuloksista voidaan todeta, että merkkejä luokkapolarisaatiosta on vain vähän, varsinkin jos luokkatausta ymmärretään perheeseen liittyvänä tekijänä. Sen sijaan koulumenestyksen mukaisten erojen kasvu poikien raittiudessa voi ennustaa tulevaa luokkapolarisaatiota. Tyttöillä raittiuserot näyttävät enenevässä määrin liittyvän käyttövaroihin, minkä merkitystä tulevien luokkaerojen kannalta on vaikea ennakoita, sillä käyttövarojen ja perhetaustan yhteys on monimutkainen. Kuitenkin koulumenestyksen mukaisten erojen kasvu runsaassa kertakulutuksessa ennustaa tulevaa luokkapolarisaatiota myös tyttöillä. Toisaalta pojilla kehitys ennusti tässä suhteessa pikemminkin erojen kaventumista.

Merkkejä alueellisesta polarisaatiosta sen sijaan ei havaittu, vaan niin asuinalueeseen kuin kaupunkimaisuuteen liittyvät erot ovat kaventuneet tyttöillä. Pojilla erot raittiudessa eivät sen sijaan muuttuneet, mutta eivät siis kasvaneetkaan.

Yhteys vapaa-ajan viettoon ja muihin päihteisiin: elämäntyyli- ja polarisaatio

Merkkejä elämäntyylin polarisoitumisesta etsittiin toisaalta suhteessa vapaa-ajan viettoon, toisaalta päihteiden suhteen. Niiden ajallista muutosta tutkittiin tarkastelemalla sukupuolen vakioiden osakorrelaatioiden kehitystä tutkimusjakson aikana.

Vapaa-aikaa koskevana tietona oli soiton, laulun, piirtämisen ja ”muiden niiden kaltaisten asioiden” harrastaminen. Näiden harrastusten yhteys alkoholin käyttöä kuvaaviin muuttujiin ei olennaisesti muuttunut tarkastelujakson aikana (taulukko 3). Ylipäänsä yhteys oli vähäinen koko jakson ajan.

Sen sijaan ulkona diskoissa ym. käyminen oli voimakkaassa yhteydessä kaikkiin alkoholin käyttöä kuvaaviin muuttujiin (taulukko 3). Nämäkään yhteydet eivät olennaisesti muuttuneet jakson aikana. Korkeintaan yhteydet pikemminkin heikkenivät kuin vahvistuivat viimeisten neljän vuoden aikana, joten näyttöä polarisaatiosta ainakaan vapaa-ajan suhteen ei saatu.

Yhteys muiden päihteiden käyttöön sen sijaan oli monivaihteisempi. Alkoholin käytön sinänsä voimakas yhteys tupakointiin ei ainakaan vahvistunut tutkimusjakson aikana (taulukko 4). Sen sijaan kannabiksen käytön yhteys alkoholin käyttöön voimistui ajan myötä, joskin muutos ajoit-

tui vuosikymmenen vaihteeseen. Tarkastelun viimeisimpinä neljänä vuonna yhteys ei enää ole vahvistunut. Samalla tavoin kehittyi hengitettävien ja rahoittavien aineiden yhteys alkoholin käyttöön. Vain amfetamiinin käytön yhteys kertakulutuksen määrään ja humalajuomisen useuteen on voimistunut johdonmukaisesti koko tarkastelujakson. Toisaalta nämäkin yhteydet ovat edelleen verraten vähäisiä, joten polarisaatiosta ainakaan kovin vahvassa mielessä ei ole kyse.

Pohdinta

Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia, millä tavoin nuorten juomatapa on muuttunut 1990-luvun puolivälistä alkaen. Nuorten alkoholin käytön trendit on kuvattu jo aiemmissa tutkimuksissa (esim. Rimpelä & al. 2007; Ahlström & al. 2008), joiden mukaan tällä vuosikymmenellä raittius on yleistynyt selvästi. Aivan tuoreimpien kyselytietojen mukaan raittiuden yleistymisen olisi pysähtymässä, mutta tämän kehityksen suuntaa on liian aikaista ennakoita (Rainio & al. 2009). Tässä kiinnostuksen kohteena oli kuitenkin kysymys, onko nuorten juomatavoissa merkkejä jakautumisesta kahtia.

Tältä osin tutkimuksen päätulos on, että ainakaan toistaiseksi mistään kovin voimakkaasta kahtia jakautumisesta ei voida puhua. Selvin näyttö juomatapojen eriytymisestä liittyi koulumenestyksen mukaisten erojen kasvuun poikien raittiudessa. Myös tyttöillä havaittiin alkoholin runsaassa kertakulutuksessa erojen kasvua koulumenestyksen mukaan. Kun kuitenkin muut merkit polarisaatiosta ovat toistaiseksi varsin vähäisiä, on liian aikaista ennakoita, yhdistyykö tähän eriytymiskehitykseen muuta sosiaalisten tai elämäntyyliin liittyvien erojen kasvua.

Lisäksi osa nuorten juomisen eroista näyttää kaventuneen ja osin jopa hävinneen. Esimerkki kaventuneista eroista on kaupungin ja maaseudun tyttöjen ero runsaassa kertakulutuksessa. Tyttöillä myös maantieteelliset raittiuserot ovat selvästi kaventuneet, edeltävän kuun raittiuden mukaan tarkastellen jopa tyystin hävinneet. Tulos perustuu ennen kaikkea raittiuden *vähennemiseen* Pohjois-Suomen tyttöjen keskuudessa, samaan aikaan kun muilla alueilla raittius on yleistynyt. Yksin tämän tutkimuksen perusteella ei voida selvittää, onko kyse omalakisesta kehityskulusta, joka kääntäisi alue-erot pälaelleen. Voidaan kui-

Taulukko 4. Sukupuolivakioidut osakorrelaatiot: muut päihteet ja juominen

	1995	1999	2003	2007
Tupakoinnin useus				
Alkoholin käyttö edeltävänä vuonna	0,49	0,48	0,50	0,46
Alkoholin käyttö edeltävässä kuussa	0,46	0,45	0,47	0,44
Kertakulutuksen määrä	0,41	0,46	0,54	0,45
Humalassa edeltävässä kuussa (vain juovista)	0,42	0,47	0,53	0,44
Kannabiksen käyttö				
Alkoholin käyttö edeltävänä vuonna	0,24	0,24	0,33	0,33
Alkoholin käyttö edeltävässä kuussa	0,20	0,20	0,32	0,28
Kertakulutuksen määrä	0,15	0,19	0,27	0,25
Humalassa edeltävässä kuussa (vain juovista)	0,21	0,23	0,36	0,35
Hengitettävät aineet				
Alkoholin käyttö edeltävänä vuonna	0,10	0,16	0,18	0,19
Alkoholin käyttö edeltävässä kuussa	0,11	0,17	0,22	0,20
Kertakulutuksen määrä	0,10	0,11	0,20	0,17
Humalassa edeltävässä kuussa (vain juovista)	0,08	0,19	0,23	0,17
Rauhoittavat aineet				
Alkoholin käyttö edeltävänä vuonna	0,19	0,13	0,20	0,20
Alkoholin käyttö edeltävässä kuussa	0,16	0,14	0,25	0,21
Kertakulutuksen määrä	0,17	0,11	0,17	0,17
Humalassa edeltävässä kuussa (vain juovista)	0,20	0,17	0,26	0,23
Amfetamiini				
Alkoholin käyttö edeltävänä vuonna	0,12	0,06	0,12	0,11
Alkoholin käyttö edeltävässä kuussa	0,12	0,12	0,16	0,14
Kertakulutuksen määrä	0,02	0,03	0,09	0,12
Humalassa edeltävässä kuussa (vain juovista)	0,09	0,11	0,13	0,23

tenkin esittää oletus, että muun maan tyttöjen omaksuessa raittiuden entistä yleisemmin, pohjoisessa on tapahtumassa päinvastoin: tytöt suhtautuvat alkoholin käyttöön entistä myönteisemmin ja alkoholista pidättäytyminen vähenee jatkossakin. Jatkotutkimuksissa on selvitettävä, saako oletus eriytyvästä alueellisesta kehityksestä lisätukea.

Polarisaationäkökulmasta päätulos siis kuitenkin on, että luokka- tai aluepolarisaatiota ei toistaiseksi ole näköpiirissä. On mahdollista, että koulumenestyksen mukaiset erot osassa juomis- ja käyttäytymismuuttujista ennakoivat tulevia sosiaaliryhmittäisiä eroja. Vaikka kasvavat koulumenestyksen mukaiset juomiserot jo sinänsä kuvaavat eräänlaista kahtia jakautumista, tulkintaa vastaan puhuu se, että myös koulumenestyksen mukaista kaventu-

mista havaittiin. Myöskään elämäntyyli-polarisaatiosta karkea korrelatiivinen tarkastelu ei antanut viitteitä, olkoonkin, että kannabiksen ja amfetamiinin käyttö kasautui alkoholin kanssa yhteen aiempaa hieman voimakkaammin. Kun näitä päihteitä kuitenkin käytetään ainakin toistaiseksi varsin vähän, myös runsaasti juovissa nuorissa on paljon sellaisia, jotka eivät koske esimerkiksi kannabikseen.

Pääpiirteisissään tulokset siis tukevat oletusta laajamittaisesta kulttuurisesta muutoksesta nuorten suhteessa alkoholiin. Muutos ei näytä kiinnittyvän sosiaaliseen rakenteeseen, ei myöskään elämäntyyliin tekijöihin. On kuitenkin esitettävä se varaus, että aineiston rajoitusten vuoksi elämäntyyliä kuvattiin vain parin muuttujan avulla, joten muiden vapaa-ajanvieton muotojen merki-

tys alkoholin käytön kannalta jää avoimeksi. Lisäksi aktiivisten kulttuuriharrastusten (soittaminen, laulaminen yms.) ja kaveripiiriin kanssa oleiluun suuntautuvasta vapaa-ajan vietosta kysyttiin vain harrastusten useutta, ei niinkään intensiteettiä, joten tiedot kattavat nuorten elämäntyyliä varsin rajallisesti. Myös itse havaintoa raittiuden yleistymisestä on joskus selitetty aineistojen puutteilla (esim. Measham 2008). Tulos johtui siitä, että kyselyihin vastaavat entistä yleisemmin nuhteettomimmat nuoret ja päihdekyselyistä jäisivät pois yhä useammin päihteitä käyttävät vastaajat. ESPAD-aineistoon tämä päättely ei pure, sillä kullakin kerralla kyselyihin on vastattu yhä tunnollisesti. Lisäksi koulukyselyihin osallistutaan tätä nykyä selvästi aktiivisemmin kuin postikyselyihin, joten aineisto kattaa perusjoukon varsin hyvin. Tosin valikoitumista tämäkään ei sinänsä kokonaan poista. Olennaista on kuitenkin, että koko tarkastelujaksona vastanneiden osuus on pysynyt korkeana, yli 90 prosentissa.

Nuorten raittiuden yleistymistä on selitetty Britanniassa muun muassa sillä, että nuoret ovat tällä vuosikymmenellä pyrkineet erottautumaan edeltävistä sukupolvista myös farmakologisesti (Measham 2008). Muodilla ja muulla tavoin tyyllitelemällä erottautuminen olisi saanut rinnalleen myös ”päihdetylyllityä”, jonka anti-teesinä on märkien (britti)sukupolvien alkoholikeskeinen elämäntyyli. Tulkintaa voi osin soveltaa myös Suomeen, sillä alkoholin nivelyssä yhä notkeammaksi osaksi suomalaista arkea, juomisen voima toisaalta aikuisuuden symbolina, toisaalta uuden sukupolven merkitsijänä latistuu. Muutos on lisäksi konkreettinen sikäli, että kun alkoholin saatavuuden rajoitukset ovat huomattavasti aiempaa vähäisempiä, kielletyn hedelmän maku laimenee myös tätä kautta. Kokonaiskulutuksen kasvaessa ja jokapäiväistyessä ehkä myös haitat ovat tulleet entistä näkyvämmiksi ja arkiemmiksi.

Muutostarkastelun ohella on kuitenkin syytä tuoda esiin tutkimuksen pysyvydestä kerto-

via tuloksia. Koko 12-vuotisen tutkimusjakson ajan nuorten alkoholin käyttöä ovat jaotelleet samat sosiaalisen taustan tekijät. Edelleen on niin, että perhemuoto, koulumenestys ja käyttövarat määrittävät nuorten juomatapoja – niin raittiuden yleisyyttä, humaltumisen useutta kuin runsasta kertakäyttöä – voimakkaasti ja sukupuolesta paljolti riippumatta. Niin ikään raittiutta määrittää tytöillä edelleenkin asuinalue niin, että Pohjois-Suomessa raittiutta oli lähes kaksinkertainen osuus pääkaupunkiseutuun verrattuna. Tämä ero siis tosin on selvästi kaventunut raittiuden yleistettyä etelässä.

Pysyvää on myös perhetaustan, siis vanhempien koulutuksen, vähäinen merkitys nuorten juomatavassa, samoin kuin se, että asuinalue ei erottele humaltumisen tai runsaan kertakulutuksen suhteen. Humala on nuorillakin entiseen tapaan kulttuurisesti jaettu kokemus Porvoosta Pelkosenniemielle silloin kun alkoholia käytetään. Alkoholia nuoret käyttävät edelleen lähes kuten ennenkin: huolimatta selvästä raittiuden yleistymisestä esimerkiksi pääkaupunkiseudulla lähes yhdeksän kymmenestä (87 prosenttia) nuorista oli käyttänyt alkoholia edeltävänä vuonna.

Tämä tutkimus antaa kuitenkin viitteitä myös siitä, että alkoholin kulttuurinen paikka saattaa olla muuttumassa. Osin muutokset voivat kytkeytyä laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin, kuten esimerkiksi kasvavan maahanmuuton mukanaan tuomiin uusiin päihteiden käytön malleihin (Lähteenmaa 2007). Osin saattaa kyse olla myös nuorten välille muodostuvista entistä syvemmistä rajalinjoista, joita tässä tutkimuksessa edusti koulumenestyksen yhdistyminen juomatapoihin entistä voimakkaammin. Mikäli kehitys jatkuu ja voimistuu, se merkitsisi alkoholin käytön yhdistymistä entistä selvemmäksi osaksi muuta huono-osaisuutta. Toistaiseksi kuitenkin näin voimakkaasta muutoksesta ei näytä olevan kyse vaan yleisesti muutokset olivat riippumattomia sosiaalisesta taustasta, elämäntyylistä ja asuinalueesta.

TIIVISTELMÄ

Sakari Karvonen: Jakautuuko nuorten juominen kahtia?

Nuorten juomatapojen muutoksista kertovat tiedot ovat antaneet aihetta arvella juomisen olevan jakautumassa kahtia. Tämän niin sanotun polarisaatio-oletuksen tueksi on jonkin verran näyttöä, mutta kovin systemaattisesti sitä ei ole tutkittu. Juomatavan mukaisen jakautumisen ohella polarisaatio voi liittyä joihinkin muihin ominaisuuksiin, kuten sosiaaliseen taustaan (luokkapolarisaatio), asuinalueeseen tai elämäntyyliin. Tutkimuksen tarkoitus oli eritellä eurooppalaisen koululais-tutkimuksen (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, ESPAD) aineiston avulla sitä, millä tavoin alkoholin käytön eri muodot ovat yhteydessä sosiaaliseen taustaan sekä, onko muutoksissa viitteitä kahtia jakautumisesta sosiaalisen taustan, vapaa-ajan vieton tai muiden päihteiden käytön (elämäntyyli-polarisaatio) tahi asuinalueen mukaan. Aineistoa on kerätty vuodesta 1995 lähtien neljän vuoden välein. Vastaajat ovat keskimäärin 16-vuotiaita, ja tuoreimmat tiedot kuvaavat vuotta 2007. Alkoholin käytön muutosta selitettiin monimuuttujamallilla, jossa otettiin huomioon nuoren sosiaalinen tausta ja asuinalue. Malliin sovitettiin lisäksi ajallisen muutoksen ja taustatietojen yhteisvaihtelua kuvaava termi. Merkkejä luokkapolarisaatiosta oli vain vähän, varsinkin jos luokkatausta ymmär-

retään perheeseen liittyvänä tekijänä. Sen sijaan koulumenestyksen mukaisten erojen kasvu poikien raittiudessa voi ennustaa tulevaa luokkapolarisaatiota. Tytöillä raittiuserot näyttävät enenevässä määrin liittyvän käyttövaroihin, minkä merkitystä tulevien luokkaerojen kannalta on vaikea ennakoida, sillä käyttövarojen ja perhetaustan yhteys on monimutkainen. Merkkejä alueellisesta polarisaatiosta sen sijaan ei havaittu vaan niin asuinalueeseen kuin kaupunkimaisuuteen liittyvät erot ovat kaventuneet tytöillä. Pojilla erot raittiudessa eivät sen sijaan muuttuneet, mutta eivät siis kasvaneetkaan. Myöskään näyttöä alkoholin käytön ja eri harrastusten välisen yhteyden voimistumisesta ei havaittu. Alkoholin käytön yhteys muihin päihteisiin oli selvä, mutta vain amfetamiinin käytön yhteys kertakulutuksen määrään ja humalajuomisen useuteen voimistui johdonmukaisesti koko tarkastelujakson. Toisaalta nämäkin yhteydet pysyivät verraten vähäisinä. Tutkimuksen päätulos on, että ainakaan toistaiseksi mistään kovin voimakkaasta kahtia jakautumisesta ei voida puhua, vaikka joitain merkkejä erojen kasvusta näkyikin. Samaan aikaan osa nuorten juomisen eroista näyttää kaventuneen ja osin jopa hävinneen. Pääpiirteisissä tulokset tukevat oletusta laajamittaisesta kulttuurisesta muutoksesta nuorten suhteessa alkoholiin. Muutos ei näytä kiinnittyvän sosiaaliseen rakenteeseen, ei myöskään elämäntyyliin tekijöihin.

KIRJALLISUUS

- Ahlström, Salme & Metso, Leena & Huhtanen, Petri & Ollikainen, Minna: Missä nuorisoryhmissä päihteiden käyttö on vähentynyt? Suomen ESPAD-aineiston tuloksia 2007. Yhteiskuntapolitiikka 73 (2008): 1, 73–83
- Helakorpi, Satu & Paavola, Meri & Prättälä, Ritva & Uutela, Antti: Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys, kevät 2008. Raportti 2/2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2009
- Hibell, Björn & Guttormsson, Ulf & Ahlström, Salme & Balakireva, Olga & Bjarnason, Thoroddur & Kokkevi, Anna & Kraus, Ludwig: The 2007 ESPAD Report. Substance use among students in 35 European countries. Tukholma: CAN, EMCDDA, Council of Europe and Pompidou Group, 2009
- Karvonen, Sakari & West, Patrick & Rahkonen, Ossi & Sweeting, Helen & Young, Robert: Lifestyle, social class and health-related behaviour: a cross-cultural comparison of 15 year olds in Glasgow and Helsinki. Journal of Youth Studies 4 (2001): 4, 393–413
- Karvonen, Sakari & Kauppinen, Timo: Kuinka Suomi jakautuu 2000-luvulla? Hyvinvoinnin muuttuvat alue-erot. Yhteiskuntapolitiikka 74 (2009): 5, 467–186
- Lähteenmaa, Jaana: Jos alkoholinkäyttö olisikin "out". Teoksessa: Tigerstedt, Christoffer (toim.): Nuoret ja alkoholi. Helsinki: Alkoholi- ja huumetutkijain seura & Nuoristotutkimusseura, 2007
- Measham, Fiona: The turning tides of intoxication: young people's drinking in Britain in the 2000s.

- Health Education 108 (2008): 3, 207–288
- Metso, Leena & Ahlström, Salme & Huhtanen, Petri & Leppänen, Minna & Pietilä, Eija: Nuorten päihteiden käyttö Suomessa 1995–2007. ESPAD-tutkimusten tulokset. Raportti 6/2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2009
- Myllyniemi, Sami: Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007. Helsinki: Opetusministeriö, 2007
- Paschall, Mallie J. & Flewelling, Robert L. & Faulkner, Dorothy L.: Alcohol misuse in young adulthood: Effects of race, educational attainment, and social context. Substance use & misuse, 35 (2000): 11, 1485–1506
- Rainio, Susanna & Pere, Lasse & Lindfors, Pirjo & Lavikainen, Hanna & Saarni, Lea & Rimpelä, Arja: Nuorten terveystapatutkimus 2009. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2009. Selvityksiä 2009:47. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2009
- Rimpelä, Arja & Rainio, Susanna & Huhtala, Heini & Lavikainen, Hanna & Pere, Lasse & Rimpelä, Matti: Nuorten terveystapatutkimus 2007. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2007. Selvityksiä 2007:63. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2007
- Rimpelä, Arja & Rainio, Susanna & Pere, Lasse & Lintonen, Tomi & Rimpelä, Matti: Tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2005. Nuorten terveystapatutkimus 2005. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2005
- STM: Alkoholilolot EU-Suomessa. Kulutus, haitat ja politiikan kehys 1990–2005. Selvityksiä 2006:19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2006.